

ХРОНІКА

МИХАЙЛО ДМИТРОВИЧ КУРСЬКИЙ

До 80-річчя від дня народження

Михайлу Дмитровичу Курському – головному науковому співробітнику відділу біохімії м'язів Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України, доктору біологічних наук, професору – виповнюється 80 років. Народився він 21-го листопада 1930 року на Донеччині. Його дитинство пройшло у тяжкі передвоєнні та воєнні роки. Після закінчення Київського ветеринарного інституту (1956 р.) Михайло Дмитрович завідував відділом наукової інформації і масового досвіду Рівненської обласної дослідної сільськогосподарської станції, а у 1957 р. поступив до аспірантури Української академії сільськогосподарських наук на кафедру органічної, фізколоїдної та біологічної хімії. Кандидатську дисертаційну роботу виконував у відділі біохімії тканинних білків Інституту біохімії АН УРСР (тепер Інститут біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України) під керівництвом академіка НАН України М. Ф. Гулого, яку успішно захистив у 1960 р. і був зарахований на посаду наукового співробітника відділу біохімії нервової системи та вченого секретаря Інституту біохімії, очолюваного академіком О. В. Палладіним. За час роботи вченим секретарем (1960–1964 рр.) і заступником директора з наукової роботи інституту (1964–1977 рр.) М. Д. Курський виявив себе здібним та ініціативним організатором і, водночас, талановитим науковцем. У квітні 1971 року захистив докторську дисертацію «Роль 5-окситриптаміну (серотоніну) в біоенергетичних процесах». У 1963 році Михайлу Дмитровичу було присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника, а у 1974 р. – професора за спеціальністю «біохімія». Із 1968 до 1973 року він завідував лабораторією біохімії біогенних амінів, у 1973–1976 рр. керував відділом біохімії м'язів, де працює і зараз (наразі відділ очолює його учень, чл.-кор. НАН України, професор С. О. Костерін).

Цілеспрямовано розвиваючи дослідження з вивчення молекулярного механізму нейромедіаторної дії серотоніну, М. Д. Курський уперше експериментально довів його зв'язок із пасивним транспортуванням іонів кальцію. Грунтуючись на теоретичних дослідженнях, разом із зав. кафедри акушерства і гінекології № 1 Київського медичного інституту ім. О. О. Богомольця чл.-кор. АМН СРСР М. С. Бакшеевим Михайло Дмитрович розробив і впровадив у медичну практику метод збудження та посилення скоротливої здатності гладеньких м'язів.

М. Д. Курський – один із провідних фахівців в Україні в галузі структури та функції біомембран, біохімічних та фізико-хімічних процесів у мембранах клітин м'язів. Під його керівництвом уперше здійснено систематичне дослідження процесів транспортування іонів Са у мембранах саркоплазматичного ретикулума скелетних м'язів та можливого значення аміаку, що утворюється у процесі дезамінування АМР як деполяризуючого агента та індуктора пасивного вивільнення цих іонів.

Вміле поєднання біохімічних і фізико-хімічних методів дозволило М. Д. Курському і його співробітникам ідентифікувати, виділити та дослідити на модельних системах каналний фрагмент Ca^{2+} -АТР-ази саркоплазматичного ретикулума скелетних м'язів, здатний селективно проводити іони Са. У керованому ним відділі було обґрунтовано мембранний механізм релаксації гладеньких м'язів, спряжений зі зменшенням внутрішньоклітинної концентрації Ca^{2+} внаслідок функціонування Na^+ - Ca^{2+} -обмінника та Mg^{2+} , Ca^{2+} -АТР-ази на рівні сарколеми, а також енергозалежного депонування іонів Са в мітохондріях.

До вагомих наукових доробок Михайла Дмитровича належить і вивчення механізму регуляції функціонування Ca^{2+} -транспортувальних систем м'язів шляхом цАМФ-, каль-

цій-кальмодулін- та фосфоліпідзалежної модифікації протеїнів саркоплазматичного ретикулума скелетних м'язів, сарколеми міомерія та міокарда; з'ясування каталітичних особливостей ензимів аденілатциклазної системи, мембранних субстратів і рівня цАМР-, кальмодулін- та фосфоліпідзалежного фосфорилування, а також значення для цих процесів величини мембранного потенціалу. Під керівництвом проф. М. Д. Курського було проведено солюбілізацію та реконструкцію у штучні ліпідні мембрани транспортних протеїнів – кальцієвих насосів і каналів м'язової тканини. На основі вищезазначених досліджень було здійснено цілеспрямований пошук біологічно та фармакологічно активних речовин, що змінюють внутрішньоклітинну концентрацію іонів Са та скорочувальну активність м'язів.

Безперечно, дослідження М. Д. Курського не тільки поглиблюють наші знання в галузі загальної біохімії, біохімії м'язів та біохімічної мембранології, але є виключно важливими для практики, зокрема медичної. У кожному з наукових напрямів, що розробляв учений, одержано вагомні результати, які відображено в понад 390 наукових публікаціях. Серед них 12 монографій, підручників та посібників для студентів університетів. Роботи Михайла Дмитровича добре відомі не лише в Україні, а й за кордоном. Вони неодноразово доповідалися на міжнародних, всесоюзних і республіканських наукових форумах, у тому числі на X Міжнародному конгресі біохіміків у Гамбурзі та X і XI конференціях Федерації європейських біохімічних товариств відповідно у Дрездені і Копенгагені, а також на міжнародному форумі в Індії.

Можна стверджувати, що учень і послідовник академіків О. В. Палладіна, М. Ф. Гулого і чл.-кор. АН СРСР і АН УРСР Д. Л. Фердмана професор М. Д. Курський є засновником школи із біохімічної мембранології м'язів (С. О. Костерін, О. М. Федоров, З. Д. Воробець, Т. П. Кондратюк, В. А. Тугай, О. З. Бразалук, Л. Г. Бабіч, С. Г. Шликов, Н. М. Слінченко, П. В. Усатюк, Г. А. Осипенко, Н. Ф. Браткова, В. П. Фомін, О. М. Буханевич, Л. І. Любаківська, Л. О. Прищепа, С. М. Марченко, О. В. Бевза, В. Б. Піскар'юв, В. П. Зіміна, І. Б. Червоненко та ін.). Всього ж під науковим керівництвом Михайла Дмитровича підготовлено 40 кандидатів і 10 докторів наук. Багато його учнів успішно працювали і продовжують працювати у науці і наразі не лише в Україні, але й за кордоном (Т. П. Конд-

ратюк, С. Г. Шликов, Л. Г. Бабіч, В. П. Фомін, Л. І. Любаківська та ін.).

Плідну наукову роботу М. Д. Курський завжди успішно поєднував з організаційною та громадською діяльністю. Він був членом Наукової ради з проблем біохімії тварин і людини АН СРСР, головою і заступником голови аналогічної ради АН УРСР, членом центральної ради Всесоюзного біохімічного товариства та віце-президентом Українського біохімічного товариства, головою, заступником і членом спеціалізованої вченої ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій в Інституті біохімії, головним редактором і членом редколегії Республіканського міжвідомчого збірника «Біохімія тварин і людини» АН України, заступником голови науково-методичної ради з хіміко-біологічних наук товариства «Знання» УРСР та членом редакційної колегії журналу «Трибуна лектора». Упродовж багатьох років він є членом редколегії «Українського біохімічного журналу» та журналів «Медична хімія» (Тернопіль) і «Вісник проблем біології і медицини» (Полтава).

Наразі професор М. Д. Курський член експертної ради ВАК України з біологічних наук.

З 1968 до 1997 року Михайло Дмитрович читав загальний курс біохімії та спецкурс з біоенергетики м'язів для студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Він є ініціатором і автором створення першого в нашій країні учбового посібника зі структури і функції біомембран і відповідного спецкурсу, який з 1972 року викладав на біологічному факультеті, а з 1997 року на кафедрі біології природничого факультету Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Михайло Дмитрович – чуйна людина, яка опікується проблемами інституту і подальшого розвитку науки в Україні. Своєю активною участю у житті колективу, своїми порадами він підтримує молодих науковців інституту, сприяє їхній творчій діяльності.

Плідну наукову, педагогічну і громадську діяльність проф. М. Д. Курського було відзначено урядовими нагородами: Почесною грамотою Президії АН УРСР (1980), Почесними грамотами Президії НАН України (2000, 2005), Почесною грамотою (2005) і нагрудним знаком «За наукові здобутки» (2009) МОН України, трьома медалями СРСР. Він є заслуженим діячем науки і техніки України (1995), лауреатом Державної премії України в галузі науки і

техніки (1998), лауреатом премії ім. О. В. Палладіна АН України (1976), лауреатом державної стипендії видатним діячам науки. У 2000 р.

М. Д. Курського було нагороджено «Срібною медаллю Платона» УАН.

*Президія Українського біохімічного товариства, дирекція та колектив
Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України,
редколегія «Українського біохімічного журналу» щиро вітають дорогого
Михайла Дмитровича із 80-річчям, зичать йому міцного козацького здоров'я,
творчого натхнення, світлої вдачі та наповненого життя
ще впродовж багатьох років.*